

Gotlands runinskrifter 3

Hangvars socken

G 305 – G 311

Thorgunn Snædal

Hangvars kyrka

Kyrkobyggnaden är troligen enhetligt uppförd vid 1200-talets mitt. Kor och långhus är dock något äldre än tornet. Tegel har använts i torn- och korportalen samt i ljudgluggarnas omfattningar.

I kyrkan finns nu tre gravhällar, G 306, 307 och 308 av vilken endast tre fragment återstår. I Gotlands fornsal förvaras en runsten i bildstensform, G 309, och en fragmentariskt bevarad bildsten, G 310, med en illa medfaren runinskrift. Obetydliga rester av en runinskrift finns också på den halva bildsten som ligger framför kyrkans altare, G 305.

G 306 och G 309 hör till de få gotländska runstenar som avbildas i Peringskiölds Monumenta, men det är inte känt vem som har utfört teckningarna. På sin gotländska resa 1741 besökte Linné Hangvar och ritade av de fyra runinskrifterna G 306, G 307, G 308 och G 309. Dessa fyra inskrifter återfinns också i Wallins Gotländska samlingar och i Runographia Gothlandica behandlar han G 307 och G 309 utförligt. Hilfeling berättar i sin Resejournal år 1800 om runstenarna i Hangvar: ”På Hangwards Kyrkogård, funnos, söder om kyrkan 4ra illa medfarna Runstenar, Inscriptionerne voro så igengrodde af Stenmåssa, at knapt något ord kunde ses. Man skaffade mig en beskedlig, fattig Gumma, som efter min anvisning skulle söka att få dem rengjorde. Emedlertid detta skedde företogs en Promenad med Pastor och dess Adjunct på 1 Timmas tid. Återkommen; ville jag straxt studera Runstenarne, som jag trodde blifvit renade. Jag fant en någorlunda afskurad, men de andre örörde och Gumman sin kos. Wid efterfrågan hvarest hon blifvit af, fick man ändteligen veta, att någon Putsmakare hade bortskrämt denna enfalldiga gumman dermed: att de under Stenarne begrafne som hon nu hade oroat, skulle spöka och aldeles förgöra henne i sin lilla koija, där hon i sin enfaldighet bodde. Ändteligen blef Gumman framhäfd och af Pastorn samt Adjunkten försäkrad att hon ej hade något att frukta före. De, såväl om jag, hade nog besvär att öfvertyga henne derom. Men en ny och grann Plåtsedel encouragerade sluteligen min goda Gumma att åter företaga arbetet, att vi mot aftonen kunde hoppas få dem någorlunde läslige till morgondagen, då vi samfält skulle arbeta med

dessas deschiffrerande [...]. Företogs läsningen af våra nu tämeligen väl renskurade Runstenar. Pastorn, adjuncten, såväl som den förres Söner voro mig behjälpelige, alla äfven curieuse att veta deras innehåll. Jag fick dem slutligen så vidt sig låtit göra, läste och afritade [...].”

Enligt uppgift i C. Säves Gutniska Urkunder granskade han inskrifterna år 1854. Tyvärr tycks dock ingen av dem ha blivit avbildad av brodern P.A. Säve.

Runorna på bildstensfragmenten tycks tidigast ha uppmärksammats av O.v. Friesen vid hans undersökningar på Gotland under 1920-talet.

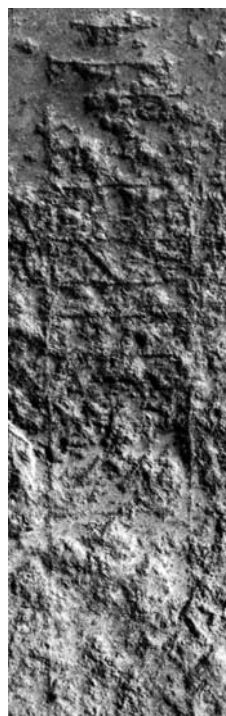
305. Hangvars kyrka

Litteratur: F107 3/4. O.v. Friesen, Anteckningar 22.7.1924 (UUB); S. Lindqvist, Gotlands Bildsteine, I s. 47, 94, II s. 68-69; B. Nerman, Arkeologisk datering av medeltidens nordiska runinskrifter. Fornvännen 1947, s. 137-138; Ingrid Sannes-Johnssen, Stuttruner (1968), s. 109-110.

Äldre avbildningar: H. Faith-Ell, foto 1933?, återgivit i Lindqvist, a.a. I, Fig 96.

G 305. Foto i Gotlands Bildsteine, fig 96.

G 305. Detalj. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

Bildsten med rester av en runinskrift. Av den återstår numera endast den högra hälften, som ligger i koret, omedelbart framför altaret. Materialet är kalksten. Längden är 282 cm och nuvarande bredd nedtill är 100 cm. Den övre delens största bredd har troligen varit omkring 150 cm.

Ristningsytan är nu mycket nött och trampsliten. Av ornamentiken återstår endast mycket svaga rester och delar av den högra kantflätan. Innanför den på stenens nedre del syns rester av ett 10-tal runor i ett inskriftsband. De är så skadade att ingen av dem kan med säkerhet typbestämmas, möjligen har det rört sig om kortkvistrunor av samma typ som på G 310.

Om dateringen se S. Lindqvist, I s. 117-119 och s. 47, samt G 310 och där anförd litteratur.

306. Hangvars kyrka

Litteratur: L 1701, S 18, F 107. J. Peringskiöld, Monumenta Sveo-Gothorum 8 bl XLIV; C.v.Linné, Öländska och Gotländska resa 1741 (1745), s. 182; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 639, *Runographia Gothlandica* (2) (i Ups. Soc. Scient. Acta 1743/49, 1751), s. 69-70; C.G.G. Hilfeling, *Resejournal 1800* (hs F m 57:9 i Kungl. Bibl.), s. 57; N. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* 2 (1824), s. 28; J. Liljegren, *Runlära* 1832, s. 154; C. Säve, *Gutniska Urkunder* 1859, s. 68, not 9; O. Carlén, *Gotland och dess fornminnen* 1862, s. 264, *Blad ur Gotlands historia* 1862, s. 342 och 343 (hs ATA); G. Lindström, *Gotlands medeltid* 1892, s. 52; H. Pipping, *Om några gotländska runinskrifter* MBL 1900, s.51 och 65; O.v. Friesen, *Anteckningar* 22.7.1924 (UUB); H. Wideen, *Gen.inv.* 1945 (ATA: G. Allm. B: Gravstenar; Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi* (Runrön 16.) 2002, s. 174-176.

Äldre avbildningar: J. Peringskiöld, Monumenta Sveo-Gothorum, Vol. 8. bl. XLIV (Fh 8, bl 96b); C.G.G. Hilfeling, teckning 1800 i F m 57:9, Tab. 13; J. Liljegren, kalkering (ATA); J.W. Hamner och O.v. Friesen, foto 1924 (UUB och ATA).

Gravsten med runinskrift. Den ligger i korgolvet, invid och omedelbart söder om triumfbågens norra anfang. Enligt Hilfelings journal år 1800 låg den på kyrkogården söder om kyrkan tillsammans med G 307, G 308 och G 309. Ännu på 1930-talet låg den på kyrkogården. Troligen fick den sin nuvarande placering i samband med restaureringen av kyrkan 1957.

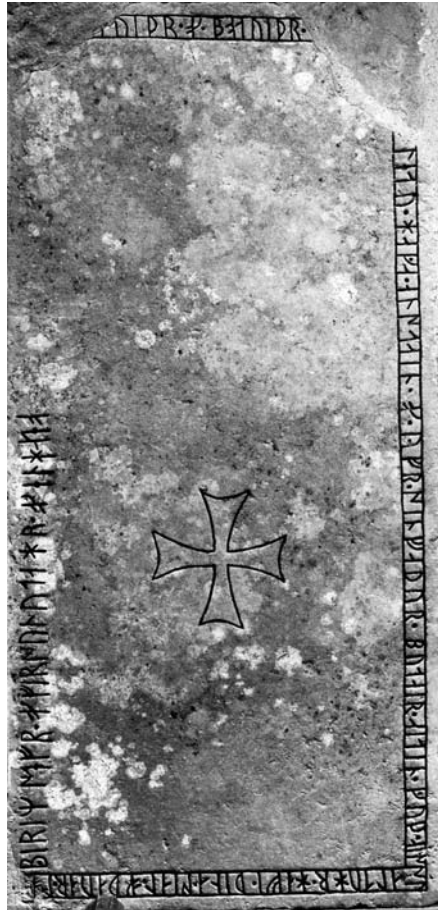
Materialet är gråaktig kalksten. På ristningsytan finns svarta tjärfläckar, svåra att avlägsna och rester av kalkbruk. De nedre vänstra och högra hörnen är avslagna och även en liten bit av det övre högra hörnet saknas. Hällen är svagt trapetzoid och 202 cm lång, bredden upptill är 98 cm, nedtill 94 cm. Inskriften löper i ett inskriftsband längs stenens kanter utom högra långsidan som saknar ramlinjer. Runhöjden är 5-7,5 cm, de flesta runorna är tydliga och välbevarade. På ristningsytans mitt finns ett enkelt kors ca 30x30 cm stort. Inskriften börjar i det nedre högra hörnet och runorna står med baserna inåt.

Inskrift (supplerad efter äldre läsningar):

[×	gan]	uiþr	·	oḱ	·	botuiþr	·	[kaslla	·	oḱ	·	þair]	letu	·	haga	·	an			
	5			10		15		20		25		30		35						
stain	·	oḱ	·	yfr	·	sin	·	faþur	·	butair	·	aitin	·	guþ	·	alssualtuhr	·			
	40			45		50		55		60		65		70		75				
hafi	·	þina	·	sial	·	oḱ	·	þa	·	uar	·	l	·	o...	·	þirimstēfr	·	oḱ	·	fir
	80			85		90		95		100		105		110						
sunutahr	·	oḱ	·	enhado																
	115			120		125														

Gannviðr ok Bōtviðr Kassla ok þair lētu haggā en(?) stain ok yfir sinn faður Būtair aitin. Guð allsvaldugr hafi þina siāl ok þā var l o ... þrimstēfr ok fir sunnudagr ok en hann dō.

»Ganvid och Botvid (i) Kassla och de läto hugga en sten och över sin fader, 'salig' Botair. Den allsmåktige Gud må hava din själ. Och då var I och(?)... primstav och *fir* söndags(runar) och när han dog.»

G 306. Foto: G. Gådefors 1980.

Till läsningen: Genom att hällens övre vänstra hörn är avslaget saknas nu inskriftens början. Av runa 3 återstår den nedre tredjedelen av huvudstaven. Av 4 **u** är toppen borta i brottkanten. 6 **p** 12 **p** och 67 **p** och 92 **p** har högt ansatta bistavar, som ger runan en P-liknande form (samma form har **p**-runan i G 307). 10 **o** och övriga **o**-runor i inskriften har ensidiga bistavar, snett nedåt vänster. 11 **t** och övriga **t**-runor har ensidig bistav. Efter 15 **r** är en del av inskriften borta genom det bortslagna nedre vänstra hörnet. 27 **l** är ganska utvittrad i huvudstavens nedre delar och ristningsbotten är ojämn. En punktartad fördjupning på huvudstavens mitt bedöms vara naturlig. Den är mera diffus än de avsiktliga stingningarna och liknande naturliga fördjupningar finns här

och var på ristningsytan. 28 **e** är stungen med en punkt, runan är säker men nedre hälften av huvudstaven är utvittrad. Bistavarna i 29 **t**, 56 **t** och 62 **t** är lågt ansatta. 33 **g** är tydligt stungen med en punkt mellan huvudstav och bistav. I 34 **a** är den ensidiga bistaven delvis mycket grund. I 35 **a** är bistaven mycket kort. 24 **s** är ett gotlands-**s**, liksom övriga **s**-runor i inskriften. I 42 **ok** är partiet mellan **o**-bistavarna nästan helt bortvittrat. 43 **y** är stungen med en punkt, partiet under punkten är vittrat. I 44 **f** är den övre bistavens ansättning mot huvudstaven mycket grund. I 48 **n** är bistaven något skadad. 49 **f** har lågt ansatta bistavar. 65 **g** är stungen med en punkt. Tvärs över 66 **u** går en avlång vittringsskada. I 69 **l** är toppen av huvudstaven samt större delen av bistaven borta i en skada; bistavens nedre spets är dock bevarad. 70 **s** är skadad i toppen. Bistaven i 72 **u** går ihop med den yttre ramlinjen. I 73 **a** är bistaven utvittrad. Bistaven i 80 **a** är mycket kort. 83 **p** har samma form som 51 **p**. Ytan till höger om 91 **ok** är vittrad men rester av ett punktformat skiljetecken kan anas. Skiljetecken saknas efter 93 **a**. I 97 **l** är huvudstaven välbevarad; partiet till höger om runan är skadat fram till det bortslagna övre högra hörnet. 1 cm av bistavens övre del är säker, den följs omedelbart av en rund borrarad fördjupning, som bedöms vara ett högt ansatt skiljetecken. I 98 **o** är bistavarna välbevarade, huvudstavens botten kan mycket svagt anas i det vittrade partiet. Som sagts ovan är hörnpartiet till höger om runan nu bortslaget, där kan en runa ha gått förlorad. Runföljden 99-126 är ristad längs den högra långsidan och runorna begränsas inte av ramlinjer. De är något högre än de övriga runorna (7-7,7 cm) och kraftigare huggna. 99 **p** är något skadad i toppen, den är stungen med en punkt i den nedre ögla. 105 **te** är vittringsskadad i toppen; av bistaven återstår ansättningen mot huvudstaven; runan är tydligt stungen med en punkt på huvudstavens mitt. Skiljetecken saknas efter 108 **ok**. Bistavarna i 109 **f** är grunda. 110 **i** är något vittrat i toppen; två ojämnheter i huvudstavens mitt och bas bedöms vara naturliga. Skiljetecken saknas efter 111 **r**. 114 **n** har högt

ansatt bistav. I 117 **a** är bistaven mycket kort och grund. Skiljetecken saknas efter 120 **ok**. 121 **e** är tydligt stungen. Skiljetecken saknas efter 122 **n**. 124 **a** har en mycket kort bistav; på platsen för ytterdelen av en **n**-bistav finns en mycket grund ytlig fördjupning som ej bedöms vara avsiktligt huggen. Den ligger mycket ytligt jämfört med alla andra ristade linjer, 0,5 mm mot 3-4 mm för övriga runor. Om detta är rester av en **n**-bistav så måste ristaren ha huggit den i efterhand och mycket ytligt som en korrektur. 125 **d** är tydligt stungen med en punkt på huvudstavens mitt; bistaven går in i föregående runa. I 126 **o** är den nedre bistaven något längre. En fördjupning parallellt med den övre bistaven bedöms ej vara avsiktligt huggen.

Trots att inskriften är välbevarad skiljer sig de äldre läsningarna ganska mycket från varandra.

Peringskölds avbildning: ...**anþiþr** · **ok** · **botuiþr** · **kaslla** · ...**ok** · **þair** · **litu** · **haga** · **an stain** · **ok** · **ufr** · **sufapur** · **butair** · **aitin** · **gub** · **aisaltuhr** · **hafi** · **þi-a** · **sial** · **kþauar** l...**birnmstēfr ok firsulutahr** · **ok** **enhado**

Wallins Runographia (1749): **ganuiþr** · **ok** · **botuiþr** · **kaslla** · **ok** · **þair** · **letu** · **haka** · **an** · **stain** · **ok** · **yfr** · **sin faþur** · **butair** · **aitin** · **gub** · **aissualtuhr** · **hafi** · **þina** · **sial** · **ok þa uar i** · **pirimstefr** · **ok** · **fir sunutahr** · **ok** **elhato** ·

Hilfeling 1800: + **ganuiþr** · **ok** · **botuiþr** · ... **letu** · **hara** · **stain** · **ok** · **yfr** · **sin** · **faþur** · **butair** · **aitin** · **aissi** · **gub** · **altuhr** · **hafi** · **þina** · **sial** · **ok** · **þauar** · **l** · **ok** · **e** · **pirimstefr** · **ok** · **fir** · **sunutahr** · **ok** **enhādo**.

Namnet *Ga(g)nviðr* förekommer runskrivet på gravhällen G 166 i Klinte kyrka och i ett sakramentsskåp i Valls kyrka, G 206. Det är också belagt i andra medeltida gotländska källor. De övriga två namnen i inskriften *Bōtviðr* och *Būtair* (<*BōtgæiRR*) tillhör de vanligaste på Gotland med

många belägg i runmaterialet. Om namnet *Botgæirr* se G 36; om namnet *Bōtviðr* se G 64; om växlingen mellan *ō* och *ū* i förleder som *Bōt-/Būt-*, *Rōð-/Rūð-* etc. se Th. Snædal 2002 s. 196-197.

Runföljden **aitin** återger med all säkerhet adjektivet *hæitinn*, gutn. *heten*, *aitin*, i betydelsen 'salig', 'framliden': Far aiten, salig far, Hans aiten, salig Hans m.fl.. Enligt *Gotländsk ordbok* (1, s. 332) har ordet varit känt av bröderna Säve, men det framgår inte klart av Carl Säves återgivning av inskriften och kommentarer i *Gutniska urkunder* om han känt igen ordet på Hangvarhällen. Inte heller har Octavia Carlén, som kommenterar inskriften i sin bok *Gotland och dess fornminnen*, s 264, förstått dess innebörd. De flesta beläggen i *Gotländsk ordbok* är hämtade ur olika ordlistor och uttrycket tycks inte längre ha varit levande i gutniskan på 1800-talet i den gamla betydelsen. Däremot förekommer ordet *aitin* ännu i betydelsen 'gamal och skröplig', jfr *Gotländsk ordbok*. s.332. I isländskan används ordet *heitin(n)* ännu i betydelsen 'salig', 'avliden'.

Adjektivet *allsvalduger*, allsmäktig, enväldig, är inte tidigare belagt i det gotländska runmaterialet, men förekommer en gång i *Gutasagans* B-handskrift från 1470 (Åke Holmbäck & Elias Wessén, Svenska landskapslagar, fjärde serien Skånelagen och Gutalagen s. LXV) och är också välbelagt i den medeltida litteraturen.

Runföljden **kaslla** åsyftar med all säkerhet Kassle gård, ett par kilometer nordöst om kyrkan. Namnet bör gården ha fått av att ett forntida kastell funnits intill. Ordet *kastal*, försvarstorn, ingår i många gotländska gård- och terrängnamn och vittnar om öns forntida försvarsanläggningar. (I. Olsson, *Ortnamn på Gotland*, s. 60-61).

Inskriften är självdaterande. Enligt påsktavlan är årtalet antingen 1419 eller 1514. Allting talar dock för att 1419 är det rätta årtalet. Inskriften ansluter sig språkligt till andra daterade inskrifter från 1400-talets förra hälft, bl.a. G 308 i samma kyrka, medan inskrifter från 1500-talets början exempelvis G 70 och 170 har yngre språkformer.

De äldre läsningarna kan tyda på att ristaren försökt återge **l**-runans namn, *laugR*, *løgr*, namnet är belagt i G 158 och G 182, där det skrivs **lahr**. Hilfeling läser dock **l · ok · e**, vilket snarast tyder på att inskriften uppgett två primstavar liksom G 170. Namnet *fir* på **f**-runan är inte belagt i övrigt i det gotländska runmaterialet. Däremot förekommer det som namn på **f**-runan i den uppräknig av dalrunornas namn som Johannes Bureus presenterar i planschen *Runakänslones lärespån* (1599). Betydelsen är 'fura' troligen i analogi med de andra trädslagsnamnen i dalrunornas namn. Om detta namn på **f**-runan användes allmänt på Gotland under medeltiden i stället för det ursprungliga namnet, fvn. *fé*, 'fä' 'boskap, rikedom' är tyvärr omöjligt att veta eftersom runans namn inte förekommer i någon annan runinskrift (Om dalrunornas namn se H. Gustavson och S. G. Hallonqvist, *Dalrunorna*, i *Runmärkt – från brev till Klotter* (Stockholm 1994), s. 160-161.).

I Gotland och dess fornminnen föreslår O. Carlén att ordet skall tolkas som 'Freyr' (a.a. s. 342).

307. Hangvars kyrka

Litteratur: L 1702, S 19, F 108. C. v. Linné, *Öländska och gotländska resan 1741* (1745) s. 182; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 639, *Runographia Gothlandica* (1) (i *Ups. Soc. Scient. Acta* 1743/49, 1751), s. 69-70; C.G. G. Hilfeling, *Resejournal* år 1800 (hs F m 57:9 i *Kungl. Bibl*), s. 57; O. Carlén, *Blad ur Gotlands historia* 1862, s 342, 343 (hs i *ATA*), *Gotland och dess fornminnen* 1862, s. 264; *Kyrkoinventariet* 1919?; H. Wideen, *Gen.inv.* 1945 (*ATA: Go Allm. B. Gravstenar*); I. Olsson, *OUÅ* 1966, s. 37-44. Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi* (*Runrön* 16.) 2002, s. 176-177.

Äldre avbildningar: C.G. G. Hilfeling i *Fm* 57:9, Tab. 15; *Liljegrenkalkering* (*ATA*).

Av denna gravhäll med runinskrift återstår nu endast tre fragment som ligger i korgolvet invid triumfbågens södra anfang. Hällen antecknades tidigast av Linné i hans Öländska och gotländska resa 1741 (1745). Enligt Hilfelings journal för år 1800 låg den söder om kyrkan ”mycket skadad” tillsammans med G 309, G 306 och 308. Vid C. Säves granskning 1854 förefaller den ännu ha varit någorlunda bevarad. Senare uppgifter om stenen saknas och den tycks inte ha återfunnits av O.v. Friesen när han granskade övriga stenar i kyrkan 1924. Hur länge de nu försvunna delarna har varit förkomna är därför inte känt. Troligen har de tre återstående fragmenten fått sin nuvarande placering vid kyrkorestaureringen 1957 (jfr G 306).

Materialet är gråaktig kalksten. Fragmentens respektive mått är 44x61 cm, 54x67 cm och 60x39 cm. Runhöjden är 5-6 cm. På ett av dem finns rester av ett enkelt kors. Inskriften har löpt i ett inskriftsband längs stenens kanter.

Inskrift (supplerad efter äldre läsningar):

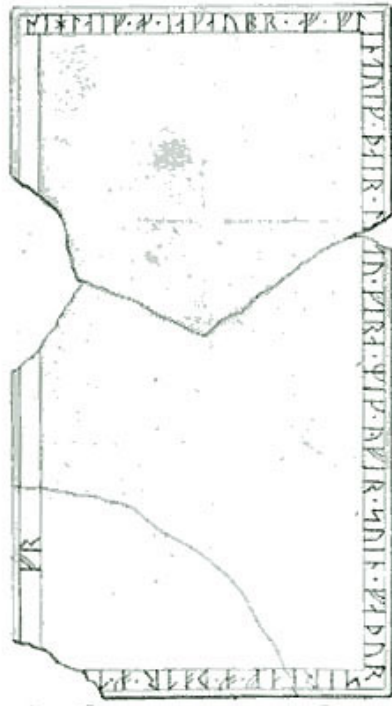
[sihlaif ·	ōk ·	iakaupr ·	af ·	flina]uik ·	þair ·	[l-t]u ·	gira ·	mik ·	yf[ir ·	sui]n
5	10	15	20	25	30	35	40	45		
·	faþur	sir[iaf ·	ōk ·	þotr ·	ōk	-...fr]				
	50	55	60	65						

*Siglaif(r) ok Iakaupr af Flenavik(?) þair litu gera mik yfir sinn(?) faður
Sigraif(?) ok þotr ok ...*

»Siglaiv och Jakob i Flenvike de läto göra mig över sin(?) fader Sigraiv(?) och ...»

G 307. Foto: G. Gådefors 1980.

G 307. Teckning av Hilfeling 1800.

Till läsningen: Området framför 22 **u** är skadat och delvis täckt av cement, där finns inga spår av runor. I 22 **u** är toppen borta. I 24 **k**, som har lågt ansatt bistav, är huvudstavens topp något diffus. 25 **p** har högt ansatt bistav och P-liknande form (jfr G 306). 26 **a** har ensidig bistav, snett nedåt vänster liksom övriga **a**-runor i inskriften. I 28 **r** är bistavens övre del något diffus, runan har sluten form. Av 29 **l** återstår nu huvudstaven; l-bistaven borta i ett brott strax till höger om huvudstaven. Bistaven har inte anslutit till huvudstavens topp utan till ramlinjen ett stycke från huvudstaven, samma gäller 32 **u** och 40 **y**. På det andra fragmentet finns inga spår av runor före 31 **u**, där bistaven ej ansluter till huvudstaven utan till ramlinjen. 33 **g**, som har lågt ansatt bistav, är tydligt stungen med en punkt mellan huvudstav och bistav. I 34 **i** är basen bortvittrad, runan är ej stungen. I 35 **r** är bistavens övre del vittringsskadad. I 36 **a** är bistaven ganska lång och högt ansatt. I 37 **i** är toppen vittringsskadad. 40 **y** är stungen med en grund punkt. I 41 **f** är bistavarna ytterst grunda, runan är dock säker. Ca 10 cm framför runa 47 **n** (som finns på det tredje fragmentet) kan större delen av en

huvudstav anas ytterst svagt. Av 48 **n** återstår nedre hälften av huvudstaven samt den ensidiga bistavens spets. Av 49 **f** återstår den nedre hälften av den nedre bistaven, lågt ansatt, inga spår av den övre bistaven och huvudstavens nedre del. 50 **þ** är ytterst grund, toppen är borta i en vittring och bistaven är mycket diffus. 52 **r** har formen bistavens övre del är mycket grund. 53 **s** är ett spegelvänt gotlands-**s**. 54 **i** är något utvittrad i sin nedre del. 55 **r** är säker, ej **n**. Den har samma form som övriga **r**-runor i inskriften. Av runa 56 återstår den nedre hälften av huvudstaven, resten av runan borta i vittring och bortslag.

I *Analecta* har Wallin en mycket bristfällig läsning av inskriften medan hans läsning i *Runographia* (1749) är relativt fullständig: **naif** : - **ōk** : **iakaubr** : f---f--lnauik : **þair** : litu : kera : mik : yfir : ...l : **faþur** : sir...f · **ōk** ...

Vid Hilfelings besök år 1800 var hällen fortfarande ganska välbevarad: **sihlaif** · **ōk** · **iakaupr** · **af** · flintuik · **þair** · l...tu · gira · mik · yfir · suin · **faþur** · siriaf · **ōk** · **þotr** · **ōk** · t...fr

Eftersom endast tre fragment nu återstår av gravhällen och de äldre läsningarna inte överensstämmer sinsemellan blir tolkning osäker på flera punkter. Det naturligaste är kanske att uppfatta **suin** som felstavning för **sin**, 'sin', och översätta: "Siglaiv och Jakob i Flenvike, de läto göra mig över sin fader Sigraiv. Och **þotr** och..."

Ett annat alternativ är att tolka runföljden **suin** som personnamnet *Svæinn*, Sven, och anta pronomenet 'sin' utelämnats efter ordet **faþur** och översätta inskriften: "Siglaiv och Jakob i Flenvike, de läto göra mig över Sven, fader (sin). Sigraiv och **þotr** och ..."

Om namnen *Sigræfr* och *Iakobr* se G 308, om *Siglæifr* se G 147.

Hur runföljden **potr** skall uppfattas är osäkert. Något personnamn *pōtr/Pottr* är inte känt. Hilfeling och L 1702 har läsningen **potr** medan Säve läser **potur** med osäkerhetsmarkering av **o**-runan. Något översättningsförslag lämnar han inte. Helt uteslutet är väl inte att det rör sig om inledningsorden till en datering **þa uar...**

Trots tolkningssvårigheterna förefaller det ganska säkert att de båda inskrifterna G 307 och G 308 handlar om samma familj.

Sigraiv (eller Sven) har haft sönerna Jakob och Siglaiv. Medan Jakob i sin tur hade sonen Sigraiv. G 307 bör därför vara den äldre av hällarna även om det inte kan avgöras hur lång tid som förflutit mellan de båda gravmonumentens tillkomst.

Runföljden **flinauik** åsyftar med all säkerhet gården *Flenvike* vid Kappelshamnsviken, ca en mil öster om Hangvars kyrka. Gården nämns i den med inskriften ungefär samtida Karlskrönikan (G. E. Klemming, *Nya eller Karlskrönikan*, Stockholm 1866, s. 259). Namnet har behandlats av Ingemar Olsson i en artikel i *OUÅ*, 1966, s. 37-44. Se också Th. Snædal 2002 s. 176-177.

308. Hangvars kyrka

Litteratur: L 1703, S 20, F 109. C. v. Linné, *Öländska och Gotländska resan 1741* (1745), s. 182; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 639 (dep. i Kungliga Biblioteket), *Runographia Gothlandica* (1) (i Ups. Soc. Scient. Acta 1743/49, 1751), s. 69-70; C.G.G. Hilfeling, *Resejournal 1800* (hs F m 57:9 i Kungl. Bibl.), s. 57; N. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* 2 (1824), s. 28; J. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 154; C. Säve, *Gutniska urkunder* (1859), s. 68 not 11; O. Carlén, *Blad ur Gotlands historia 1862* (ATA), s. 342, 343, *Gotland och dess fornminnen* (1862), s. 264; O.v. Friesen, *Anteckningar* (UUB), 22.7.1924; H. Wideen, *Gen.invent. 1945* (ATA: Go. Allm. B. Gravstenar); I. Olsson, 1966. *OUÅ* s. 37-44; Th. Snædal, *Medan världen*

vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16.) 2002, s. 177.

Äldre avbildningar: C.G.G. Hilfeling, teckning 1800 i F m 57:9 tab. 16; Liljegrenkalkering (ATA); J. W. Hamner, foto 1924 (ATA).

Gravhäll med runinskrift. Står inne i kyrkan, fastkrampad mot norra väggen, invid det nordvästra hörnet. Den är tidigast känd genom Linnés Öländska och gotländska resa 1741(1745). Vid Hilfelings granskning år 1800 låg stenen söder om kyrkan tillsammans med G 307, 306, 309. Där låg den ännu 1979, nedsjunket i marken, överlavad och tjärfläckad. Våren 1980 togs den till Slite stenhuggeri för rengöring, där undersöktes den och uppmålades, varefter den ställdes på sin nuvarande plats.

Materialet är gråaktig kalksten. Hällen är svårt skadad genom vittring som ställvis har utplånat runinskriften. Den är i stort sätt rektangulär och längden är 205 cm, bredden upptill har varit ca 109 cm nedtill ca 112; tjockleken är 10 cm. Kanterna är fasade och bredden på den fasade delen är 6 cm. Det nedre vänstra hörnet saknas, det har varit ca 75x45 cm stort. Dessutom saknas en bit, ca 50x20 cm, i den högra långsidan, strax nedanför det övre högra hörnet och en del av det övre vänstra hörnet, ca 35x15 cm. I den övre kortsidans vänstra del finns ett ca 20 cm långt jack som dock knappast har berört inskriften. På ristningsytans mitt finns ett kors med enkel ornamentik. Runhöjden är 6-7,5 cm.

Inskrift (supplerad efter äldre läsningar):

+ sihraifr	: i	: flinauik	: ha[n	: lit	: mik	: gera	: yfir]	: si[n]	: ...þur	: iakaup
5	10	15	20	25	30	35	40	45		
: guþ	: naþi	: hans	: sial	: þa	: uar	: u[r	: prim	: stafr	: ok	: þos
50	55	60	65	70	75	80				
sunut]ahr	: en ha[n]	: do								
85	90	95								

Sigraifr ī Flenavīk(?) hann lit mik gera yfir sinn faður(?) Iakaup. Guð nāði hans siāl. Þā var ūr þrīmstafr ok þors sunnudagr en hann dō.

»Sigraiv i Flenvike han lät mig göra över sin fader(?) Jakob. Gud nåde hans själ. Då var *ūr* primstav och *þors* söndag(sruna) när han dog.»

G 308. Foto: G. Gådefors 1980.

Till läsningen: Inskriften börjar i den övre kortsidans vänstra del och inleds med ett litet likarmat kors. Av 1 **s** är övre hälften av huvudstaven tydlig och ställvis den nedre delen. bistavens ristningsbottnar är ytterst svagt skönjbara. Det tredje ledet har ristats något snett utåt. Runan är ett gotlands-**s** liksom övriga **s**-runor i inskriften. Av 2 **i** är endast ristningsbotten bevarad; samma gäller 3 **h**, där bistavarna också är ytterst korta och utvittrade, runan är dock säker. Av 4 **r** är mitten av huvudstaven bevarad genom en svagt synlig ristningsbotten, likaså ett stycke av bistavens nedre del och större delen av dess övre del. 5 **a** är grund men säker; den har ensidig bistav liksom övriga **a**-runor i inskriften. Av 6 **i** anas ristningsbotten ytterst svagt. Av 7 **f** är ristningsbottnarna av runans övre del bevarade. I 8 **r** är huvudstavens

mitt bortvittrad, likaså bistavens nedre spets. 9 **i** är grund men säker. I 10 **f** är huvudstaven grund men säker; den övre bistaven är endast svagt skönjbar. Den nedre bistaven är bevarad i ristningsbotten i ansättningen mot huvudstaven och den övre spetsen, mycket grund. I 11 **l** anas huvudstavens bas och topp genom en ytterst tunn och grund linje, mitten är bortvittrad och endast mycket svag spår av bistaven är skönjbara. Av 12 **i** är basen bevarad i en grund linje, det kan inte avgöras om runan varit stungen. Av 13 **n** kan huvudstavens ristningsbotten anas genom, bistaven är nästan helt utvittrad. Runan har ensidig bistav liksom övriga **n**-runor i inskriften. 14 **a** är ytterst tunn men säker. 15 **u**, 16 **i** och 17 **k** är grunda men säkra. 18 **h** har korta bistavar, runan är grund men säker samma gäller 19 **a**. Därefter är ett stycke av den högra kanten borta; i brottytorna finns inga spår av runor. 35 **s** och 36 **i** är tydliga. Av runa 37 är huvudstavens mitt och en eventuell **n**-bistav borta i en vittringsskada. Efter skiljetecknet följer ett ca 9 cm långt kraftigt vittrat parti utan spår av runor. Där har funnits plats för två runor, knappast tre. Av 38 **p** återstår de övre 2/3 delarna. Av 39 **u** återstår mittpartiet av huvudstaven samt större delen av bistaven, resten av runan är bortvittrad. Av 40 **r** återstår den nedre tredjedel resten borta i en flagringsskada. Den övre punkten i det därpå följande skiljetecknet är bortflagrad. I 41 **i** och 42 **a** är de nedre hälfterna grunda. I 43 **k** är huvudstaven tydlig; en del av bistavens mitt saknas. I 45 **u** och 48 **u** ansluter bistaven till ramlinjen ej till huvudstaven. I 46 **p** ansluter bistavarna till ramlinjen; av stingningen återstår endast två ytterst små och grunda punkter. I 49 **p** är bistaven tydlig medan huvudstaven är ytterst grund. I 50 **n** är bistaven utvittrad men säker, samma gäller huvudstaven i 51 **a**. I 52 **p** är huvudstaven kraftigt utvittrad, bistaven är tydlig. 53 **i** är vittringsskadad i toppen. I 54 **h** är de korta bistavarna utvittrade men säkra. I 57 **s** har det tredje ledet ristats snett utåt höger.

Runorna 58 **s**, 59 **i**, 60 **a**, och 61 **l** är tydliga. I 62 **þ** är bistavens mitt och den nedre ansättningen mot huvudstaven bortvittrade. I 63 **a** är huvudstavens bas delvis vittringsskadad och bistavens spets är bortvittrad. I 64 **u**, som har sluten form, är huvudstavens bas och ett stycke av dess mitt bortvittrade, likaså delar av bistavens övre och nedre delar. I 65 **a** är huvudstaven tydlig medan bistaven, som ristats nästan vinkelrät mot huvudstaven endast kan svagt anas. 66 **r** har vittringsskador i huvudstavens bas och topp, runan har öppen form. I 67 **u** återstår större delen av huvudstaven och bistavens nedre del, dess riktning visar att runan måste ha varit **u**. Därefter har en del av inskriften gått förlorad genom det bortslagna nedre vänstra hörnet.

Inga spår av runor finns på den vänstra långsidan före 88 **a**. I detta parti finns ryggar i stenmaterialet där ytan vittrat mellan tjärstrimmorna. I 89 **a** är bistaven kort liksom andra **a**-bistavar i inskriften. Huvudstaven i 88 **h** är grund men säker; de korta bistavarna grunda och utvittrade. 90 **r**, som har öppen form, är grund men säker. 91 **e** är tydligt stungen med en rund punkt. 92 **n** har samma korta bistav som övriga **n**-runor i inskriften. I 93 **h** är bistavarna utvittrade, samma gäller bistaven i 94 **a**. Därefter kommer ett kraftigt vittrat och tjärstrimmat parti, där saknas spår av en eventuell **n**-runa. I 96 **d** är bistaven säker, en lågt ansatt punktartad fördjupning på huvudstavens mitt bedöms vara en stingning. 97 **o** är grund men säker. Därefter finns inga spår av ristning.

Den äldsta, mycket bristfälliga uppteckningen av hällens inskrift, återfinns i Wallins *Analecta*. I *Runographia* (1749) presenterar han en i stort sett fullständig läsning: **sitraifr : i : flinauik : han : lit : mik : gera : yfir : sin ...iakaub : gup : nafi : hans : sial : þa uar ub : broþur : staifr : ok : þass : -----tair**

Vid Hilfelings besök år 1800 var det nedre vänstra hörnet fortfarande bevarat, medan skadorna i den övre högra kanten fanns redan då: +

**botraifr : i : flintuik : ... : sin : ... : iakaub : guþ : naþi : hans : sial : þa :
uar : ur : prim : stafr : ok : þos : sunutahr : han : do**

Liljegrens och Säves läsningar överensstämmer bra med varandra, men Liljegren har alternativet **sitraifr** till det inledande namnet. O. v. Friesen läser **botraifr** vid sin granskning i juli 1924. En noggrann granskning i släpljus visade dock med säkerhet att namnet skall läsas **sihraifr**.

Gravstenen är lagd över Jakob av Sigræiv, som troligen har varit hans son. Skadornas omfattning på det parti där släktförhållandet uttrycks talar för att där endast saknas två runor, och att inskriften skall suppleras [fa]þur snarare än [bro]þur. Om namnet *Sigræifr* se G 203, om *Iakobr* se G 151. Båda är välbelagda i det gotländska runmaterialet. *Iakobr* tillhör de allra vanligaste med omkring 20 belägg.

Runföljden **flinauik** syftar med all säkerhet på gården Flenvike vid Kappelshamnsvikens västra strand, strax söder om samhället Kappelshamn och ca en mil öster om Hangvars kyrka, se G 307.

Inskriften är självdaterande. Enligt påsktavlan har den tillkommit år 1445. Troligen är den någon eller några decennier yngre än G 307, som Jakob och Siglaiv låtit göra efter fadern.

Runbenämningen *þors* (*þurs*) förekommer också i G 158. **u**-runans benämning *ūr* (*r*) 'uroxe' ('duggregn?') är inte belagd i någon annan gotländsk runinskrift, men förekommer i den ovannämnda uppräknings av dalrunornas namn som återges av Bureus i *Runakänslones lärespån* (1599), se G 306.

309. Hangvars kyrka

Litteratur: L 1570, S 17, F 106, W 30. Rannsakingar efter antikviteter, bd 2, hft 1 (1969), s. 325; J. Peringskiöld, Monumenta Sveo-Gothorum, Vol 8, bl XLIV; C. v. Linné, Öländska och Gotländska resan 1741 (1743), s. 182; G. Wallin, Analecta Gothlandica 1, s. 639, Runographia Gothlandica (1) (i Ups. Soc. Scient. Acta 1743/49, 1751), s. 69-74; C.G.G. Hilfeling, Resejournal 1800 (hs F m 57:9 i Kungl. Bibl.), s. 57, 47-49; O. Carlén, Blad ur Gotlands historia 1862, s. 342-343, Gotland och dess fornminnen 1862, s. 264; G. Stephens, ONRM 2 (1867-1868), s. 640; H. Pipping, Om runinskrifterna på de nyfunna Ardrestenarna (i Skrifter utgivna av Kongl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala, bd VII, 1901-1902), s. 20; S. Lindquist, Gotlands Bildsteine II (1942), s. 68; Kyrkoinventarium 1919 (ATA); O.v. Friesen, Anteckningar (UUB) 7.8.1922; Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16.) 2002, s. 82-83.

Äldre avbildningar: Bläckteckning av okänd i J. Peringskiöld, Monumenta Sveo-Gothorum, Vol. 8, bl XLIV; C.G.G. Hilfeling teckning 1800 i F m 57:9, Tab. 14; J. Liljegren 1832, Tab. III; O. Sörling, teckning återgiven i Lindquist a.a. Fig. 402, foto i ATA); J. Hamner, foto 1922? (ATA); A. Edle, foto av det lilla fragmentet 1936 (ATA).

Runsten med bildstensform. Den förvaras sedan 1911 i Gotlands Fornsal, inv.nr. C 183. Stenen nämns redan i Rannsakingarna från 1667(s. 325): ”Ligger her på Hangwar kyrkio gård een Licksten som ähr Vthuggen med Tuenne ormar opåå, och om kring med Ronna bockstefwen Vtgrafweit, som är fördetta förder af een Skogh som kalles Fårsweden, huar Vt af Fårrsa Ting hafwer sitt nafn, och Seges af gamblo, att der hafwer een förnemme man i samma Skoggh af Orm Jhell stungen blefwen, och der Vnder begrafwen.”

Stenen hör till de få gotländska runinskrifter som avbildas i Peringskiölds Monumenta Sveo-Gothorum (av okänd tecknare, ca 1690-1700), då den låg ”på Hangvars Kyrkiogård.” Vid Hilfelings besök år 1800 låg den söder om kyrkan tillsammans med G 306, 307 och 308; där förvarades den fram till flytten till fornsalen.

Hilfelings teckning visar att stenen redan då var brusten i två delar. Av den nedre hälften återstår nu endast det nedre vänstra hörnet, som ej har passning med överdelen.

Materialet är grå kalksten. Ristningsytan är rätt grov och skrovlig och delvis hårt trampsliten. Det större fragmentet är 87 cm långt, dess största bredd är 83 cm och tjockleken är 12-14 cm. Det lilla fragmentet mäter 42x47x12 cm.

Runslingan löper runt kanterna och inskriften börjar längst ned till vänster. Runhöjden är 4,5-5 cm. Innanför slingan finns rester av ornamentik i form av två symmetriskt placerade ormslingor. Överst finns ett enkelt kors.

Inskrift (supplerad efter äldre läsningar):

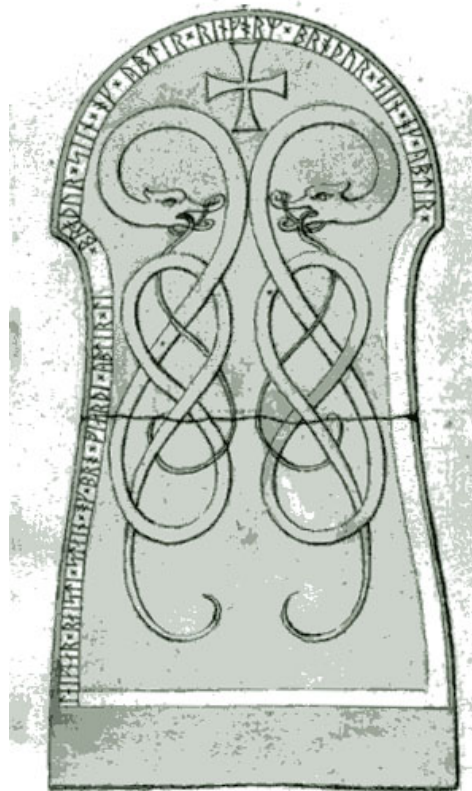
leiknar	×	raist	[	i	×	stain	×	ok	×	bro	×	g	]	ierpi	×	[	-b	]	tir	×	leiku	×								
5		10		15		20		25		30		35																		
fa	]	pur	×	siin	×	ok	×	y	]	t	]	ir	×	linkorm	×	bro	]	pur	×	siin	×	ok	×	y	]	tir	×	botu	...	
40		45		50		55		60		65		70		75		80														
				...-		siin		...																						
				85																										

*Leiknarr raisti stain ok brō gierði yptir(?) Leiku(?) faður sinn ok yptir
Lingorm brōður sinn ok yptir Bōt- ... sinn ...*

»Leiknar reste stenen och gjorde bro efter Leika(?), sin fader, och efter Lingorm, sin broder, och efter Bot-... sin ... »

G 309. Foto: Helmer Gustavson 1983.

G 309. Teckning av Hilfeing 1800.

Till läsningen: Före 1 | finns inga spår av runor. I 1 | är huvudstaven grund men tydlig, bistaven anas vid gynnsam belysning. 2 e är tydligt stungen med en punkt på huvudstavens mitt. I 5 n är basen bortnött. I 6 a är bistaven grund och utvittrad. Bistaven i 8 r framträder endast vid gynnsam belysning. I 12 t är huvudstavens bas borta i brottet, den vänstra bistaven anas vid gynnsam belysning medan den högra är borta i en förslitning i brottkanten. 25 i är skadad i toppen, samma gäller 26 e. Av runa 30 återstår stingningen i form av en mjuk, rund fördjupning, runan bör därför ha varit y eller e; inga spår av någon huvudstav eller bistav. Eftersom avståndet från skiljetecknet fram till 31 b endast är ca 3 cm har runan snarast varit e, ej u eller y. I runa 31 kan rester av en huvudstav iakttas; till höger om dess bas och topp finns två runda fördjupningar som kan vara rester av en b-bistav. I 33 i är toppen borta i en förslitning. Av 34 r återstår den kraftigt vittrade bistaven medan inga spår av huvudstaven kan skönjas. 35 l är något skadad i toppen. I 38 k är ett stycke av huvudstavens övre del borta i en kantskada. 3 cm till

höger om runan finns rester av mitten av en huvudstav, drygt 2 cm lång. 1,5 cm till höger om denna finns en 3 cm lång stav som svänger in mot den föregående, runan 39 har därför troligen varit **u**, såsom Wallin har läst den. I 40 **f** är huvudstaven tydlig, den nedre bistaven kan skönjas i gynnsam belysning, liksom den övre bistavens ansättning mot huvudstaven. 42 **þ** är något vittringsskadad liksom toppen av 43 **u**. I 45 **s** kan mellanledet inte längre iakttagas med säkerhet. I 46 och 47 **i** är topparna borta i en kantförslitning. I 49 **o**, som har dubbelsidiga bistavar snett uppåt vänster, är toppen något vittringsskadad. I 51 **y** är stingningen synnerligen osäker. Av runa 53 återstår huvudstaven, inga säkra spår av eventuella **t**-bistavar. I 56 **l** går en grund avlång, naturlig fördjupning från bistavens spets ned till basen av följande runa. I 62 **b** är den övre delen av bistavens övre ögla borta i en vittringsskada, som också har tagit bort toppen av 63 **r**. Runföljden 64-74 är välbevarad. I 74 **y** är bistavens övre del bortvittrad. I 75 **b** är runans övre del vittringsskadad. I 79 **b** är runans övre del borta i en kantskada, nu återstår större delen av huvudstaven samt nedre öglan och den nedre delen av övre öglan av bistaven. 80 **o** är kraftigt vittrad, huvudstaven är relativt tydlig medan bistavarna endast framträder som ytterst grunda skuggningar vid god belysning. Av runa 81 återstår huvudstaven och en **l**-bistav eller höger bistaven i en **t**-runa, inga säkra spår av en vänster **t**-bistav i det vittrade partiet till vänster om huvudstavens topp. 82 **u** är grund men säker. Därefter inga spår av runor på ett 25 cm långt parti fram till ett skiljetecken, utom en lodrät stav 2,5 cm till vänster om skiljetecknet, r 83, där finns inga säkra spår av bistavar men strax nedanför mitten finns en ytterst grund diagonal fåra snett nedåt höger, det kan ej avgöras om den är avsiktligt huggen eller naturlig. 84 **s** är ytterst grund och mellanledet är endast delvis bevarat. Av runorna 85 och 86 återstår två lodräta stavar, inga spår av bistavar. Alldeles till vänster om brottkanten finns en avlång ca 1 cm lång diagonal fåra på platsen för en **n**-bistav.

Stenen är avbildad i Peringskölds Monumenta. Den läsning som redovisas där är dock mycket bristfällig och inskriften har tydligen redan då varit skadad eller utplånad på vissa ställen: **kiar** × **lais--** × **sia---** × **k-r** × **k-erpi** × -----|---u × **ka-ur----**om × **uriir** × **lienkorm** × **broþur** × **sein** × **o-** × .... Efter skiljetecknet markeras på teckningen rester av 29 runor och inskriften har fortsatt ända ned till det nedre högra hörnet.

Wallins Analecta har läsningen: **ieianr** × **raisi** × **stain** × **okbro** × **kierþi** × **ut-** × **la--u** × **fapur** × **sun** × **ok** × **ubtir** × **ainkorm** × **broþur** × **siin** × **ok** × **ubtir** × ...

I Runographia presenterar Wallin en betydligt utförligare läsning: **leiknir** × **raisti** × **stain** × **ok bro kierþi** × **ebtir** × **leiau** × **fapur** × **sein** × **ok** × **ubtir** × **linkorm** × **broþur** × **sin** × **ok** × **ibtir** × **iolara** +

I Hilfelings läsning från år 1800 markeras inte de skadade runorna i inskriftsbandet längs högerkanten: **leiknar** × **raisti** × **stain** × **ok** × **bro** × **giarþi** × **ybtir** × **l[u]** ... × **broþur** × **siin** × **ok** × **ybtir** × **ringorm** × **broþur** × **siin** × **ok** × **ybtir** × ...

O. v. Friesen redovisar 1922 i stort sett samma läsning som artikelförfattaren och skriver som kommentar till sin läsning lingorm: ”Möjligen kan man med äldre(?) läsa R. Det följande l skulle i så fall tangeras R...”

Stenen är den enda på Gotland, utöver G 203 Hogrän, som nämner ett brobygge. Troligen har det dock inte varit lika ståtligt som det monument som prisas i Hogränstenens versformade inskrift: ”Här skall stenen stå som märke, lysande på berget, bron invid den...”

Brobyggen omtalas ofta i de fastlandssvenska runinskrifterna, vanligen avsågs då vägbankar över sankmarker. Bron blev tillsammans med

runstenen, och i bland flera resta stenar, ett äreminne över den döde (se vidare G 203).

Enligt Rannsakingarna, se ovan, hade stenen förts till kyrkan från Forsveden, "Forsvidar" är ett vidsträckt skogsområde söder om kyrkan, som också har många sank partier. Troligen har vägen mellan Tingstäde och Hangvar i gammal tid gått genom skogen och runstenen har rests invid ett vägparti över en sankmark liksom flera runstenar på fastlandet. Rannsakingarnas berättelse visar också att stenen varit välkänd i bygden och att den troligen funnits kvar på vid vägen genom skogen tills den flyttades till kyrkan, vilket troligen skedde en kort tid innan rannsakingarna genomfördes.

Monumentet är ombesörjt av en man vid namn *Leiknarr*, till minnet av fadern och brodern och åtminstone ytterligare en person, av vars namn nu endast förleden återstår. Den del av inskriften, som säkert innehållit upplysningar om i vilket släktskapsförhållande denna person stått till Leiknar är nu helt utplånad. Utrymmet visar dock att det varit ett kort ord på 4-5 runor. Möjligen kan man gissa på *māgr*, 'måg, svåger, ingift släkting'.

Namnet *Leiknarr* är inte tidigare belagt i det nordiska runmaterialet och det lyser också med sin frånvaro i de medeltida källorna. Enda motsvarigheten tycks finnas i namnet *Leiknir*, som enligt den isländska Eyrbyggjasagan (Íslenzk Fornrit IV. 1935, s. 61-67) bars av den ena av de två svenska bärsärkar som Erik Segersäll skänkte till den norske jarlen Håkon Sigurdsson, och som så småningom hamnade på Island.

Namn med efterleden *-arr* har varit populära på Gotland (Th. Snædal, a.a. s. 91).

Det andra namnet i inskriften är tyvärr så skadat så att tolkningen inte är säker. Men resterna tyder på att Wallins läsning är korrekt och att runan varit **u** (jfr Wallins läsningar, även Hilfeling antyder försiktig en **u**-runa i sin läsning). Namnet har då varit *Leika*, ack. *Leiku*. Det namnet

är inte belagt i det nordiska namnförrådet. Maskulina personnamn på *-a*, bildade på samma sätt som deras feminina motsvarigheter, var ganska ovanliga. (se Finnur Jónsson, Aarbøger 1907, s. 354). På Gotland är denna namnform inte tidigare belagd i runmaterialet och på fastlandet är beläggen mycket sparsamma. Det bör också påpekas att det inte kan uteslutas att namnet på Hangvarstenen skall läsas *Leikn* (sg.ack). De bevarade runresterna talar dock snarast mot en sådan tolkning. Säkert är i alla fall att far och son burit namn med samma förled.

Det tredje namnet *Lingorm_R*, *Lyngorm_R*, *Liungorm_R* är inte heller belagt tidigare i det nordiska runmaterialet. Det torde vara identiskt med fabeldjuret *lyngormr*, som av J. Fritzner i Ordbok over det gamle norske sprog, bd II, s. 580 beskrivs som ”Orm som kryber, sniger sig omkring i Lynget” (i.e. ljunget). En uppfattning om de egenskaper som djuret tillskrevs kan man få av skildringen i Ragnar Lodbroks saga av hjältens kamp med den lyngorm som kung Härröd av Götaland gett till sin dotter Tora borgarhjort.

Senare tycks ordet *lyngorm* ha sammanblandats med tyskans *Lindwurm* och formen *lindorm* förekommer i svenska medeltidskällor och senare i folksagorna. Personnamnet Lindorm är också belagt några gånger i Sverige under medeltiden enligt SMP. I ett svenskt 1300-talsdiplom, bevarat i en avskrift från 1600-talet (Svenskt diplomatarium, nr 8139), skrivs Lindorm Knutzons namn en gång *Ljyngorm*, vilket tyder på att denna namnform kan ha existerat parallellt med *Lindorm* ännu på 1300-talet.

Det fjärde namnet är nu till hälften utplånat. Förleden är *Bōt-*; av efterleden återstår endast den första runan, **u**, troligen har det rört sig om *-ulfr_R*, *-viðr*, eller *-valdr*, alla tre vanliga efterleder i gotländska namn.

Skrivningen **ybtir** är inte belagd i andra inskrifter. Stavningen av prepositionen *æftir_R* varierar mycket både i de vikingatida och medeltida

inskrifterna, ex G 203: **eftir**, G 215: **yftir**, G 113: **ubtir**. Variationerna återspeglar troligen det lokala skillnader i uttalet. Ännu idag tycks formerna *ätter/-ar* och *ytter/-ar* användas parallellt med varandra. Den senare formen tycks vara vanligare på norra Gotland och på Fårö medan den förra dominerar längre söderut (Gotländsk Ordbok I, s. 162ff).

G 309 är av samma typ som Hogränstenen G 203 och Stenkumlastenarna G 207 och 208. Sammanlagt är ca 16 runstenar i bildstensform eller fragment av sådana bevarade. Dessa har daterats till senare hälften av 1000-talet fram till sekelskiftet 1100. (se G 203). Hangvarsstenens runografi, språkformer och ornamentik talar för att den är något yngre än så och tillhör 1100-talets andra fjärdedel eller mitten av 1100-talet. För en sådan relativt sen datering talar formen ok. I det vikingatida runinskrifterna på Gotland är skrivningen auk 'och' nästan allena rådande. Den ersätts under medeltiden med formen ok, som också genomgående används i Gutalagen och Gutasagan. G 309 är sålunda troligen Gotlands yngsta runsten i bildstenform (Th. Snædal, a.a. s. 83, 100).

310. Hangvars kyrka

Litteratur: F 107. O. v. Friesen, Anteckningar 30.7.1924 (UUB); S. Lindqvist, Gotlands Bildsteine I (1941), s. 47, II (1942), s. 68; M. Stenberger t. Riksantikvarien 24/7 1941 (ATA); B. Nerman, Arkeologisk datering av medeltidens nordiska runinskrifter. Fornvännen 1947, s. 137-139; I. Sanness-Johnsen, Stuttruner (1968), s. 109-110; L.E. Eshleman, The Monumental Stones of Gotland I-II (1983), s. 307-309; B. Varenus, Det nordiska skeppet (1992), s. 80-83; Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16.) 2002, s. 50-51.

Äldre avbildningar: H. Faith-Ell, foto 1933 (ATA), återgivet i Lindqvist I, Fig. 95.

Bildsten med runinskrift. Den låg tidigare under dopfunten i kyrkan. 1923 togs den in till Gotlands fornsal på initiativ av O. v. Friesen och genom A. Edles försorg (inv. nr. C 10.293). När och av vem runorna på stenen upptäcktes är inte känt. 1932 anmälde A. Edle att han hittat en bildsten med runor framför altaret i Hangvars kyrka (G 305). Möjligen har han observerat runorna på denna bildsten samtidigt.

Materialet är grå kalksten. Nuvarande längd är 148 cm, bredd 81 cm och tjockleken är 15 cm. Formen är nu rektangulär. Troligen har stenen tillhuggits för att användas som altarskiva, vilket några enkelt ristade kors på ristningsytan vittnar om. Senare kom den så att användas som golvsten. Förutom stymplingen till rektangulär form har hällens vänstra sida släthuggits; dessa åtgärder har tillsammans med trampslitningen svårt skadat såväl runinskriften som ornamentiken. Av den sistnämnda återstår nu endast svaga rester av bildframställningar i form av en ryttare och, längre ned på stenen, en procession samt rester av en bandfläta i den högra kanten. Runorna finns i två inskriftsband, det ena strax nedanför stenens mitt, det andra ca 5 cm ovanför den nedre kanten. De är svårt skadade och i den nedre raden nästintill utplånade. Runhöjden är 5,5-6,0 cm.

Runorna är ristade med smala och skarpa linjer med ett vasst och spetsigt verktyg, inte huggna med hammare och mejsel (jfr G 110). De är kortkvistrunor, men ett par av **a**-runorna och **n**-runan har dubbelsidig bistav.

Inskrift:

farulfur : sunu : s̄ ... a----- ok þair : raþþ----: f-upu- ... -----
           5   10   15   20   25   30   35   40   45
raprusk-----
       50   55   60

Farulfr sunu ... þair ... rād(?)...

»Farulv son ... de ... tyd(?)...»

G 310. Foto i Gotlands Bildsteine, fig 95.

Till läsningen: Av 1 **f** återstår 3,5 cm av den nedre bistaven samt 1 cm av den övre bistaven i form av ett nåltunt streck; rester av huvudstavens nedre del kan skönjas i brottkanten. I 2 **a** är huvudstavens topp och bas bortvittrade. Den dubbelsidiga bistaven är grund men säker. I 4 **u** är bistaven ansatt strax ovanför huvudstavens mitt, samma form har övriga **u**-runor i inskriften. I 5 **l** är bistaven mycket kort men säker. 6 **f** har lågt ansatta bistavar, runans topp är borta genom släthuggningen, samma gäller 7 **u**, som är grund men säker. Av 8 **r** återstår knappt 3 cm av huvudstavens nedre del; av **r**-bistavarna återstår ytterst svaga, men dock skönjbara rester. På ristningsytan mellan 8 **r** och 9 **s** finns inga spår av skiljetecken eller runor. Avståndet är här 3 cm, dvs något längre än mellan övriga runor. 9 **s** är ett kortkvist-**s**, liksom övriga **s**-runor i inskriften, är 2,5 cm långt. 10 **u** är grund men säker. 11 **n** har dubbelsidig bistav. 12 **u** är grund men säker. Efter 13 **s** finns en djup skada i ristningsytan utan säkra spår av runor. Ett kort, 0,5 cm, skarpt streck i skadans botten kan inte bedömas med säkerhet. Avståndet fram

till nästa runa, 14 **a** är ca 4 cm, det har knappast funnits utrymme för mer än en runa i den ovannämnda skadan. I 14 **a** är huvudstavens bas och topp förslitna; av bistaven återstår grunda rester. Av runa 15 återstår övre delen, 2,5 cm, av huvudstaven, samt möjligen mycket osäkra rester av en **n**-bistav. Runa 16 består av mitten, 3,5 cm, av en huvudstav, inga spår av bistavar. Runa 17 består av en 5 cm lång huvudstav, inga spår av bistavar. Runa 18 består av övre delen, 2,5 cm, av en huvudstav; på platsen för en högt ansatt **k**-bistav finns en porig linje, som inte kan bedömas med säkerhet. Runa 19 består av en fragmentariskt bevarad huvudstav. Runa 20 består av en huvudstav; samma gäller runa 21, på dess mittparti finns rester av **o**-bistavar i form av två ytterst grunda parallella diagonala streck, snett uppåt höger, ca 1,5 cm långa, varav den nedre är ytterst grund. I 22 **p** är bistavens nedre del något vittringsskadad. 23 **a** är grund men säker. 24 **i** är vittringsskadad i basen, försliten i toppen, 4 cm lång. 25 **r** har samma form och utseende som 8 **r**; den vänstra bistaven är ytterst osäker. Möjligen kan rester av skiljetecken i form av två ytterst grunda punkter iakttas mellan 25 **r** och 26 **r**. 26 **r** är säker. 27 **a** är ytterst grund, bistaven anas vid gynnsam belysning. 28 **p** och 29 **p** är grunda men säkra. Runa 30 består av en 4,5 cm hög huvudstav, samma gäller runa 31. Av runa 32 återstår 2,5 cm av övre delen av en huvudstav. I 33 **f** är ett stycke av bistavarnas nedre delar förslitet. Runa 34 består av en 4,5 cm hög huvudstav. 35 **u** är säker. Av runa 36 återstår huvudstaven; till höger om dess övre hälft finns en grund böjd linje som bedöms vara rester av en **p**-bistav. 37 **u** är liten men säker. Runa 38 består av en diffus huvudstav, inga spår av bistavar. Därefter inga spår av ristning i det 10 cm långa partiet fram till kantbården.

Den nedre raden inleds med ett 32 cm långt starkt vittrat parti. I detta parti kan rester av 9 (möjligen 10) runor skönjas. Till höger om runa 42 syns en diffus linje som möjligen kan vara rester av en **k**-bistav. Runa 47 består av övre hälften och basen av en huvudstav; i det vittringsskadade

mittpartiet anas möjligen en eller två dubbelsidiga bistavar snett uppåt höger. Runan kan alltså ha varit **b** eller **o**. I det följande vittrade partiet, 14 cm långt, finns endast rester av en runas huvudstav. I 49 **r** är basen av huvudstaven och delar av bistaven bortvittrade, runan är dock säker. Av runa 50 återstår en huvudstav; på dess mitt och till vänster om runan finns en mindre skada, inga säkra spår finns av någon bistav. 51 **p** är ytterst grund men säker. 52 **r** anas endast som skuggning i ristningsytan, basen är helt borta. 53 **u** är ytterst grund. 54 **s** är har kortkvistform. Av 55 **k** återstår 5 cm av huvudstaven. Runans mittparti är vittringsskadat; vid gynnsam belysning framträder emellertid spetsen och ansättning mot huvudstaven av en **k**-bistav. Runa 56 består av en 5 cm lång huvudstav; på dess nedre hälft finns en 1,5 cm lång smal linje snett nedåt höger över huvudstaven, det kan inte avgöras om den är avsiktlig ristad. Därefter diffusa rester av 10 runor fram till 5 cm från kanten. Runa 61 kan möjligen ha varit ett **u**.

På grund av skadorna kan endast några enstaka ord i inskriften tolkas: **farulfur** (m. nom.), **sunu** (m. sg. ack.), **pair**, (m. pl. nom.).

Sammanhanget har helt gått förlorat.

Namnet *Farulfur* är ganska välbelagt i de fastlandssvenska runinskrifterna. Detta är dock det enda hittills kända gotländska belägget. Anmärkningsvärd är förekomsten av en inskottsvokal i namnets andra led, **farulfur**. Inskottsvokal är mycket ovanlig i runinskrifter från 800-talet (se nedan). Det enda jämförbara exemplet är **ulfur** i dansk inskrift från omkring 800 (E. Moltke, *Runerne i Danmark og deres oprindelse*, s. 120-121. Köpenhamn 1976). Den urnordiska akkusativ singularisformen *sunu* är inte belagd i andra gotländska runinskrifter men förekommer i fastlandssvenska inskrifter från samma tid, bl.a. Ög 8 (Th. Snædal a.a. s. 65).

I *Gotlands Bildsteine* I hänför Sune Lindqvist G 310 till Lärbrogruppen, vilken ingår i den typ av bildstenar som börjar uppträda omkring år

700. (Lindqvist 1941 s. 47 och 117-118. Lindqvist 1942 s. 68). G 310 är dock med all säkerhet yngre, rimligen tillhör den, liksom stenen från Lokrume kyrka, senare hälften av 800-talet eller tiden omkring 900. Om dateringen se vidare G 110, G 157 och G 252 Lokrume och där anförd diskussion och litteratur.

311. Kullshage, Hangvars socken. I privat ägo

Bryne eller 'torskil' med runinskrift, som ägdes fram till 1999 av Gunnar Ekström, Skälstade, Hangvar. Enligt Ekström kom föremålet i hans ägo omkring 1980. Det hittades av bonden på Kullshage (ca 2 km öster om Hangvars kyrka), Melker Mårtensson, vid okänd tidpunkt i västra kanten av ett markområde som kallas Branden, ca 1 km öster om Kullshage. I området finns några skadade gravanläggningar. Troligen hittades brynet i samband med grustäkt på området. Efter fyndet användes brynet på gården för att vässa virknålar. Efter Gunnar Ekströms död 1999 fick brynet en ny ägare som sålde det vidare (2006). Dess nuvarande ägare är inte känd.

Materialet är mycket mörk finkornig granit(?) med inslag av glimmer. Brynet har en trekantig genomskärning, med en ganska plan ovansida och två smalsidor (båtform). De båda smalsidorna är mycket släta och glansiga, särskilt den icke runristade sidan. Brynets längd är 154 mm, bredden över ovansidan är 45 mm, den runristade smalsidan är 30 mm bred, den andra 35 mm. På ovansidan finns två sliprännor, som tyder på att brynet använts till nålslipning (det kan inte uteslutas att dessa rännor uppstått under den tid brynet användes för att slipa virknålar på Kullshage). I ena änden är ett borrarat hål, strax under de sista runorna i inskriften. Den andra änden förefaller vara vittrad och har möjligen stuckit upp ur marken.

Runorna är ristade på den ena snedsidan, nära den övre kanten; de avgränsas av en ramlinje som börjar ca 6 mm t.v. om den första runan och slutar ca 5 mm t.h. om den sista. Inskriftsbandet är 9 mm brett, vilket är lika med runornas höjd.

Inskrift:

fupork · hñias tbmlr

G 311. Foto: Bengt A. Lundberg 1993.

Till läsningen: kommentaren försvåras av att runorna är ifyllda med vit, beständig färg. Imålningen förefaller dock korrekt och läsningen av samtliga runor är säker. 4 **o** har dubbelsidiga bistavar, snett nedåt höger. I 8 **a** är den dubbelsidiga bistaven högt ansatt, den är längre till höger om huvudstaven och går där nästan ända upp till ramlinjen. 12 **t** har ensidig bistav. 13 **b** är ett kortkvist-**b** med bistavarna t.h. om huvudstaven, snett uppåt. Mellan runorna 6 **k** och 7 **h** finns ett skiljetecken i form av en punkt. Avståndet mellan 11 **s** och 12 **t** är kortare än mellan runorna 6 och 7 och det kan inte säkert avgöras om här funnits ett skiljetecken.

Samtliga runor tillhör kategorin normalrunor utom 12 **t** och 13 **b** som har kortkvistform.

Runornas form och inslaget av kortkvistrunor talar för att inskriften härstammar från vikingatiden, troligen 1000-talet eller 1100-talets början. (Normal)runraden förekommer också på ett bryne som påträffades 1981 vid Västers gård i Boge socken (G 281). Runor förekommer på ytterligare ett par gotländska brynen, bl.a. G 263 från Västkind's gård i Västkinde socken och G 237 Norrgården i Vallstena socken.